

Л.Я. Гордін*

ВИДИ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНИХ ГРУП: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Однією з найактуальніших проблем здійснення судово-правової реформи в Україні та формування правової держави є забезпечення ефективності провадження досудового розслідування в кримінальних справах. Важливою умовою вдосконалення діяльності органів досудового розслідування та підвищення на цій основі якості розслідування є вирішення питання про взаємодію апаратів органів досудового слідства та дізнання, зокрема в складі слідчо-оперативної групи (СОГ), як найбільш вдалої та універсальної форми взаємодії, оскільки, як свідчить практика, розкриття найбільш небезпечних і, як правило, добре замаскованих або таких, що вчиняються організованими групами злочинів, є не тільки складним, але інколи й неможливим без застосування колективних форм роботи різних правоохоронних органів. У зв'язку з цим значний інтерес представляє класифікація слідчо-оперативних груп, дослідження їх безпосередніх завдань, окремих процесуальних та організаційних особливостей їх діяльності.

Класифікація об'єктів, що вивчаються, з допомогою логічного поділу, здавна вважається традиційним методом пізнання. А.Я. Дубинський визначає класифікацію як метод, що застосовується в пізнавальних цілях у різних галузях наукової і практичної діяльності¹.

В юридичній літературі вже були спроби класифікувати слідчо-оперативні групи. Однак, на жаль, аналіз літературних джерел дозволяє констатувати, що значна частина авторів, розглядаючи питання про види СОГ, просто приводить їх загальне перерахування, використовуючи лише одну підставу (критерій). Так, наприклад, Б.Я. Петелін виділяє п'ять видів СОГ залежно від безпосередніх функцій, виконання яких на них покладається: по проведенню огляду місця події; по розкриттю та розслідуванню злочинів "по гарячих слідах"; по розкриттю та розслідуванню однорідних неочевидних злочинів; по розкриттю та розслідуванню складних кримінальних справ, які потребують тривалого оперативного забезпечення; по розкриттю та розслідуванню злочинів минулих років².

О.В. Синьокий, пропонуючи свою класифікацію, виділив чотири основних види слідчо-оперативних груп: чергова; постійно-діюча; СОГ, яка створена для розкриття і розслідування конкретного злочину; спеціальна³.

Разом із тим, класифікація складних і багатограних об'єктів, до яких належать й слідчо-оперативні групи, вимагає, як правило, використання не однієї, а декількох підстав поділу.

В слідчій практиці використовуються слідчо-оперативні групи різних видів, які відрізняються: 1) за структурою; 2) за складом учасників (якісною і кількісною ознакою); 3) за відомчою приналежністю; 4) за часом функціонування; 5) за рівнем організації роботи; 6) за функціонально-цільовим призначенням (тобто, залежно від безпосередніх функцій, конкретних завдань і змісту діяльності).

© Гордін Л.Я., 2006

* здобувач кафедри кримінального процесу Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого

¹ Дубинский А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы. — К.: Наукова думка, 1984. — С. 50.

² Петелин Б.Я. Следственно-оперативные группы (вопросы организации и деятельности). — М., 1986. — С. 10-12.

³ Синьокий О.В. Виды следственных и следственно-оперативных групп: сравнительный анализ // Государство и право. — 1997. — № 1. — С. 60-67.

До складу СОГ, як багаторівневого системного формування, можуть включатися представники різних правоохоронних органів — прокуратури, органів внутрішніх справ тощо. До неї можуть входити і співробітники одного відомства — слідчі органів внутрішніх справ (ОВС), оперуповноважені державної служби по боротьбі з економічними злочинами (ДСБЕЗ) і карного розшуку (КР), дільничні інспектори міліції, інспектори ДАІ та ін. Склад таких груп залежить від характеру вчиненого злочину, кадрових можливостей правоохоронних органів. Кожному з названих структурних елементів даної системи притаманні визначенні законом повноваження і можливості. Виходячи з цього, діяльність елементів є взаємозв'язаною та взаємообумовлює їх, оскільки базується на єдиних принципах і направлена на вирішення спільних завдань.

Вказаний взаємозв'язок елементів обумовлює структуру СОГ. Розмежування слідчо-оперативних груп *по структурі* дозволяє побачити як багатогранність, так і їх відмінності від інших колективних формувань, наприклад, слідчих бригад, оперативних груп. Слідчо-оперативні групи по структурі можуть представляти собою: а) єдину групу з єдиним керівником; б) дві підгрупи (слідчу і оперативну) з єдиним керівником; в) більше двох підгруп. Кожна така підгрупа, виконуючи свої конкретні завдання, сприяє вирішенню її загальних. Наприклад, у випадку, коли СОГ складається з великої кількості співробітників, в її структурі, крім слідчої і оперативної підгруп, може бути створений штаб з аналітичними і управлінськими функціями, підгрупа для забезпечення безпеки розслідування тощо.

Проведені нами дослідження показали, що більшість слідчих і оперуповноважених (61,5 % і 41,4 % відповідно) найбільш оптимальною структурою СОГ вважають єдину групу з єдиним керівником. Для 37,2 % слідчих і 36,7 % оперативних співробітників оптимальною структурою є дві підгрупи (слідча і оперативна) з єдиним керівником.

Склад СОГ визначається залежно від категорії злочину, що розслідується, ступеня складності і обсягу майбутньої роботи тощо. Виходячи з цього СОГ можна поділити на такі, які складаються з: а) одного слідчого та одного оперативного співробітника; б) одного слідчого та кількох оперативних співробітників; в) декількох слідчих і одного оперативного співробітника; г) декількох слідчих і кількох оперативних співробітників.

Проведене нами опитування практичних працівників показало, що частіше всього створюються СОГ, які складаються з одного слідчого та кількох оперативних співробітників. На це вказали 58 % опитаних слідчих і 53,8% оперуповноважених.

За кількістю співробітників СОГ можуть бути: малого складу (до 5 чоловік), середнього (від 6 до 8 чоловік) і великого складу (більше 9 чоловік).

На практиці чисельність СОГ, як правило, визначається при її створенні, але в ході її роботи у випадку необхідності може істотно змінитися. Відомі випадки створення СОГ, які складаються як з двох чоловік, так і з декількох сотень співробітників.

Яка чисельність членів СОГ є найбільш оптимальною? Результати проведеного нами опитування слідчих і оперативних співробітників показали, що більшість із них (69,1 % і 62 % відповідно) вважають, що вона залежить від конкретної справи; одна третина респондентів оптимальною вважають чисельність групи з 3-7 чоловік.

Слідчо-оперативні групи можуть створюватися в тих відомствах, які, згідно зі ст.ст. 101, 102 КПК, наділені повноваженнями по провадженню досудового розслідування. Як відзначалося вище, однією з ознак СОГ є пріоритет процесуального керівництва. Тому відомча приналежність всієї групи визначається, насамперед тим, у якому відомстві працює її керівник — слідчий або особа, яка провадить дізнання.

Крім того, з врахуванням підслідності і необхідності оперативного супроводу процесу розслідування, можуть формуватися і групи, які складаються з представників різних відомств. В

літературі останні групи, як правило, позначаються як “комплексні”⁴, “змішані” чи “об’єднані”⁵. Однак, на наш погляд, у цих випадках доцільніше було б використовувати термін “міжвідомчі СОГ”, так як він чіткіше відображає характер взаємодії. Такі групи, як правило, створюються для розслідування вбивств та інших тяжких злочинів. Діяльність міжвідомчих СОГ регламентується підзаконними нормативними актами, які видаються спільно декількома відомствами.

Представники кожного правоохоронного органу, які входять до складу міжвідомчої СОГ, можуть вирішувати завдання, поставлені законодавчими актами перед їх відомствами. Наприклад, представники податкової міліції вирішують завдання виявлення осіб, які ухиляються від сплати податків, представники Служби безпеки України вирішують завдання в рамках своєї підслідності та інтересів.

Таким чином, за **відомчою приналежністю** можна виділити такі види слідчо-оперативних груп:

- відомчі (або прості), тобто які створюються в органах внутрішніх справ, прокуратури, Служби безпеки України, податкової міліції, а також в інших органах, перерахованих у ст. 101 КПК. Прості відомчі СОГ можуть розрізнятися між собою за рівнем їх формування: однорівневі (створенні зі слідчих і оперативних співробітників районного, обласного або центрального апарату) і багаторівневі — із співробітників різних ланок однієї системи;

- міжвідомчі (або змішані), тобто які створюються спільно вказаними вище органами. Міжвідомчі (змішані) групи можуть створюватися у випадках, коли невідомі мотиви вчинення злочину та особа, яка його вчинила, і в зв’язку з чим розробляються різні версії про злочинця, а також коли невідома кінцева підслідність кримінальної справи.

В юридичній літературі СОГ поділяються й **за часом функціонування**, зокрема, на постійні, тимчасові та змінні⁶. Останні — це групи, які працюють протягом певного часу (позмінно). На нашу думку, така класифікація є спірною, оскільки СОГ, як відзначалося вище, завжди є тимчасовими формуваннями, які не передбачені штатним розписом правоохоронних органів, навіть якщо вони і діють на постійній основі або позмінно. Більш оптимальним, вважається, є поділ СОГ на такі, які діють протягом тривалого терміну часу (наприклад, зональні СОГ) і, які діють протягом не тривалого терміну часу (наприклад, чергові СОГ).

За рівнем організації СОГ можуть бути: а) районними; б) міжрайонними; в) міськими; г) обласними; г) міжобласними; д) регіональними; е) загальнодержавного рівня; е) міждержавного рівня (які діють на території прикордонних районів України та інших сусідніх держав у випадку, коли є відповідні міждержавні угоди з цими країнами)⁷.

Основними безпосередніми завданнями СОГ всіх рівнів є: зміцнення співробітництва між правоохоронними органами, в тому числі і закордонними, обмін досвідом роботи, пошук інформації, яка сприяє розкриттю та розслідуванню злочинів, і в результаті — вирішення загальних завдань кримінального судочинства.

Одним з критеріїв класифікаційного поділу слідчо-оперативних груп, який найчастіше використовується в юридичній літературі, є їх **функціонально-цільове призначення**, оскільки мета не тільки спонукає до конкретної діяльності певного суб’єкта, але й визначає спосіб і характер його дій.

За цим критерієм можна виділити наступні види СОГ:

⁴ Кокурин Г.А. Криминалистические и организационные основы деятельности следственно-оперативных групп по раскрытию и расследованию преступлений: Дисс. ... канд. юрид. наук. — Свердловск, 1991. — С. 24.

⁵ Бажанов С.В. Групповой метод расследования как способ повышения эффективности предварительного следствия: Дисс. ... канд. юрид. наук. — М., 1990. — С. 44.

⁶ Чистова Л.Е. Организационное и технико-криминалистическое обеспечение осмотра места происшествия: Дисс. ... канд. юрид. наук. — М., 1991. — С. 44.

⁷ Бекишев Д.К. Взаимодействие органов дознания и следствия в странах СНГ при расследовании преступлений. Дисс. ... канд. юрид. наук. — М., 1996. — С. 3.

а) чергові, які створюються, як правило, при чергових частинах ОВС, для розкриття і розслідування злочинів, що вчиняються протягом доби (чергова або змінна СОГ). Це найбільш поширений вид слідчо-оперативних груп. Такі СОГ виїжджають на місця подій, проводять невідкладні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи. Їх діяльність має чітко виражений пошуковий характер, і вони вирішують в основному завдання по виявленню і закріпленню доказової інформації, яка у випадку зволікання може бути втрачена, і, в першу чергу, доказових фактів, із допомогою яких у стислі строки встановлюються особи, що вчинили злочин.

Склад цих груп може змінюватися згідно із затвердженням начальником ОВС та начальником слідчого підрозділу графіком чергувань (п. 6.14 Інструкції з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України у розкритті та розслідуванні злочинів, затвердженої наказом МВС України від 25.12.2003 р. № 1600, далі — Інструкції), а це, в свою чергу, на наш погляд, є негативним моментом, оскільки має місце відсутність стійкого “робочого контакту”;

б) які створюються для проведення однієї об’ємної і складної слідчої дії (наприклад, огляду місця події, обшуку, відтворення обстановки і обставин події) або окремої тактичної операції. Такі спеціалізовані (разові) слідчо-оперативні групи в останні роки створюються досить часто (наприклад для огляду унікального, незвичайного місця події, що вимагає великих зусиль, сил і часу), як правило, вказані групи організуються після катастроф (авіаційних, залізничних і т. п.), які викликали численні жертви й завдали значної матеріальної шкоди. Їх завдання — проведення кваліфікованого огляду місця катастрофи, всієї території події. Організація і тактика проведення подібних оглядів має багато особливостей, і, на нашу думку, потребує спеціального окремого дослідження.

Слідчо-оперативні групи по здійсненню тактичних операцій. Їх структурна побудова і склад визначається видом тактичної операції та завданням, яке вони покликані вирішити. Найчастіше СОГ проводять тактичні операції по розшуку і затриманню злочинця, який втік, виявленню очевидців злочину, переслідуванню злочинця “по гарячих слідах”, розшуку вкраденого майна, виявленню і перевірці зв’язків злочинця та потерпілого, складанню та використанню суб’єктивного портрета особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, перевірці алібі підозрюваного, затриманню на місці вчинення злочину або з поличним тощо;

в) які створюються для розкриття і розслідування конкретного злочину. Такі СОГ створюються в обов’язковому порядку при розслідуванні тяжких, особливо тяжких злочинів, серійних злочинів, що відзначаються особливою складністю, багатоепізодністю або мають неабиякий суспільний резонанс, а також злочинів, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями (п. 6.12 Інструкції). На практиці вона створюється за спільним рішенням (наказом або розпорядженням) начальників ОВС та слідчого підрозділу (п. 6.13 Інструкції) на будь-якому етапі розслідування, якщо в цьому виникає необхідність, і діє протягом всього процесуального строку розслідування. Безпосереднім завданням такої СОГ є встановлення осіб, які вчинили злочин, та всіх епізодів злочинної діяльності.

Склад слідчо-оперативної групи визначається залежно від особливостей кримінальної справи, що розслідується, слідчої ситуації та виду злочину. По окремих справах часто виникає необхідність у продовженні строків розслідування, внесенні змін у плани роботи, зменшенні або збільшенні складу групи, об’єднанні кримінальних справ і прийняття їх до провадження найбільш досвідченим слідчим;

г) спеціалізовані, які створюються для розкриття і розслідування певної категорії злочинів: крадіжок, грабежів, нерозкритих злочинів минулих років тощо. Специфіка СОГ даного виду обумовлена не тільки їх цільовим призначенням, але й особливостями діяльності. Їх безпосередніми завданнями на початковому етапі розслідування є виконання всіх невідкладних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Наприклад, в окремих регіонах створені постійно діючі слідчо-оперативні групи по розкриттю умисних вбивств “по гарячих слідах”. Строк їх діяльності

обмежений 10-15 днями роботи, в основі якої лежать принципи оперативності, безперервності та комплексності здійснення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Слідчо-оперативні групи по розкриттю і розслідуванню злочинів минулих років організуються для розслідування кримінальних справ, провадження по яких було зупинено у зв'язку із не встановленням осіб, що вчинили злочин;

г) зональні, які створюються для розкриття і розслідування злочинів, що вчиняються на певній території або на певному об'єкті. Такі СОГ створюються, коли окремі епізоди злочинної діяльності вчинені в іншому регіоні країни, іншій області й відносно відокремлені. Наприклад, у кримінальній справі про вбивство у м. Харкові гр-на Н. було встановлено, що злочинна група, яка вчинила цей злочин, досить тривалий час займалася розкраданнями на одному з підприємств Харківської області. Для дослідження цих обставин і викриття цієї злочинної групи була створена слідчо-оперативна група зі слідчих УВС і співробітників ДСБЕЗ, яка працювала на цьому об'єкті.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що класифікація СОГ на різні види, за різними критеріями має досить важливе теоретичне і практичне значення. В даній статті вперше запропонована найбільш повна класифікація слідчо-оперативних груп на підставі різних критеріїв, що має важливе значення для науки кримінального процесу. Наявність знань про різноманітні види СОГ, підстави їх класифікації, безпосередні завдання, що покладаються на кожен з них, спільні та відмінні риси є також важливим і для слідчої практики. Так, правильне визначення виду СОГ, яку необхідно створити при провадженні в конкретній кримінальній справі, впливає як на порядок її створення, так і на порядок подальшої діяльності. Так, зокрема, створення спеціалізованих, зональних, районних, міжрайонних, міських та інших подібних видів СОГ, на нашу думку, повинно оформлюватися наказом керівника правоохоронного органу відповідного рівня; якщо в групі декілька слідчих одного відомства, то постанова виноситься начальником слідчого підрозділу цього відомства; якщо ж в групі декілька слідчих різних відомств, то така постанова повинна виноситися прокурором, який здійснює нагляд за розслідуванням злочину; створення чергових СОГ повинно оформлюватися згідно із затвердженням начальником ОВС та начальником слідчого підрозділу графіком чергувань та узгоджуватися з керівниками органів, які виділяють у групу своїх співробітників.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою кримінального процесу
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого
(протокол № 11 від 5 травня 2006 року)*

